

מבט על, גיליון 886, 4 בינואר 2017

השלכותיהם של שינויים אפשריים ביחסי רוסיה-ארצות הברית על המזרח התיכון

צבי מגן

לקראת כניסתו של דונלד טראמפ לבית הלבן מתרבים המסרים לגבי שינויים הצפויים במדיניות ארצות הברית ביחס לרוסיה. נצחונו של טראמפ מתקבל ברוסיה בשביעות רצון ובאופטימיות רבה, בפרט עקב התבטאויותיו במערכת הבחירות לנשיאות לגבי נכונותו לשתף פעולה עם רוסיה. ככלות הכול, רוסיה נתונה ללחץ מערבי, שהוערך שממשל אמריקאי דמוקרטי היה אף מגבירו. ואולם, מסתמן שטראמפ עצמו מעוניין להנמיך את פרופיל העימות עם רוסיה ואפשרי שיהיה מוכן לקדם פשרות – אמנם ללא ויתורים מפליגים. רוסיה מצדה מצויה בהמתנה דרוכה לקראת כניסתו של הנשיא החדש לתפקידו, כשברקע גוברים הקולות הטוענים למעורבותה של רוסיה בתהליך הבחירות בארצות הברית.

בארצות הברית, כמו גם במערכת הבינלאומית בכלל, ניכרים מבוכה ואי-ודאות אשר לכוונותיו של טראמפ בסוגיית מדיניותה הגלובלית של ארצות הברית, ובכלל זאת בהקשר למדיניות שתגובש כלפי רוסיה. ברם, ברור שנושא זה יהיה מהמרכזיים על סדר יומו של הממשל החדש. במקביל, גוברת הדאגה בקרב המצדדים בהמשך ההתמודדות עם האתגר הרוסי והמעדיפים את המשך הפעלת הלחצים על רוסיה, ביניהם – ממשל אובמה היוצא ותומכיו, חברי קונגרס רבים, ביניהם רפובליקנים, וכמובן מדינות אירופה. נראה שחלק מפעילותו של הממשל היוצא נועדה לקבוע עובדות בשטח, שיקשו על טראמפ לשנות את המדיניות הנוכחית כלפי רוסיה.

המדיניות של הממשל האמריקאי החדש בנושא רוסיה תהיה ללא ספק בעלת השלכות על המזרח התיכון – על כלל התהליכים הפוקדים אותו, לרבות המעורבות הרוסית במלחמה בסוריה. את היחלשותם של מרכזי שלטון מדינתיים כתוצאה מהתהפוכות שפקדו את האזור בשנים האחרונות מבקשים לנצל כוחות אסלאמיסטיים, השואפים להגביר את כוחם. התהפוכות באזור עודדו במקביל הן מעורבות גוברת של מעצמות אזוריות וכן של מעצמות עולמיות בהתרחשויות באזור, במטרה להשפיע על מגמות ומאזן כוחות בו – כולן שואפות להכתיב את הסדר האזורי העתידי, והן את עצמתן היחסית במסגרת זו. בין הכוחות הממלאים תפקיד מרכזי במאבק כוחות זה נמצאת גם רוסיה, שמטרתה לחזק את מעמדה במזרח התיכון.

המעורבות הרוסית במזרח התיכון מהווה, בין היתר, מענה לאתגרים שהיא ניצבת בפניהם מול המערב. מדינות המערב, התופסות את התנהלותה של רוסיה במרחב ברית המועצות לשעבר ובפרט באוקראינה כתוקפנות שתכליתה ביסוס השפעתה של מוסקבה במרחב זה, הגיבו לצעדיה בלחץ מדיני עליה, ובהטלת סנקציות כלכליות המאיימות על יציבותה. על כן המעורבות הרוסית במזרח התיכון, נוסף לתכליתה כדרך לבצר את מעמדה של רוסיה כשחקן משפיע בזירה הבינלאומית, מכוונת גם לסייע לה לפרוץ את מעגל הלחצים הסוגר עליה ולייצר מנופים וקלפי מיקוח מול המערב.

כתוצאה מהמעורבות רוסית במזרח התיכון גברה המתחנות הרוסית-אמריקאית. ארצות הברית ושותפותיה מזהות את שאיפותיה של רוסיה כמכוונות נגד האינטרסים המערביים, ועד כה הסתייגו ממהלכיה באזור ונמנעו מלשתף אתה פעולה, תוך הגברת הלחץ עליה על ידי המשך הסנקציות הכלכליות. למרות זאת, המעורבות הרוסית במזרח התיכון, הכוללת שדרוג של היחסים בין מוסקבה למדינות באזור, יצרה בו מציאות אסטרטגית חדשה, שבמסגרתה גברה השפעתה של רוסיה.

השלכותיהם של שינויים אפשריים ביחסי רוסיה—ארצות הברית על המזרח התיכון
מאת: **צבי מגן מבט על**, גיליון 4,886 בינואר 2017 המכון למחקרי ביטחון לאומי

אשר ליחסי ארצות הברית-רוסיה, לקראת כינונו של ממשל חדש בארצות הברית, ניתן לצייר שלושה תסריטים אפשריים:

א. המשך מדיניותו של ממשל אובמה, שפרושה המשך ואף הגברת המתח בין מוסקבה לווינגטון בהקשר למזרח התיכון.

ב. שינויים מסוימים במדיניות הממשל החדש כלפי רוסיה, תוך קידום וויתורים הדדיים מבוקרים. ניתן להעריך שכך יירגע המתח בין ארצות הברית לרוסיה, ואף ייווצר שיתוף פעולה בין-מעצמתי גם במזרח התיכון.

ג. שתוף פעולה אמריקאי-רוסי מלא במערכת הבינלאומית, שתהיינה לו השלכות מרחיקות לכת על עיצוב הסדר האזורי במזרח התיכון.

מתוך האפשרויות האלה, נראה שהתסריט הריאלי ביותר הוא השני – הבנות ופשרות מסוימות. הערכה זו מתבססת על התאמתו של תסריט זה לכוונותיו המוצהרות של טראמפ. ובנוסף, ניתן לשער שרוסיה, הנתונה ללחצים בזירה הבינלאומית, תעדיף להגיע לפשרה עם המערב – אמנם תוך הקפדה על שמירת האינטרסים האסטרטגיים שלה. על כן ניתן לצפות שכבר בראשית כהונתו של הממשל האמריקאי החדש ייעשו צעדים, הן על ידי רוסיה והן על ידי ארצות הברית, במטרה להפחית את המתח ביניהן, תוך וויתורים הדדיים. אם כך יקרה, מגמה זו תיתן את אותותיה גם במזרח התיכון.

בהקשר זה עולה, בין היתר, שאלת יחסיה של רוסיה עם ישראל. כיום, במישור הדו-צדדי, שוררים בין המדינות יחסים חיוביים. רוסיה רואה בישראל פרטנר חיובי ומודעת ליכולותיה ההרתעיות. יצוין, שבמהלך השנה האחרונה נערכו ברוסיה ארבעה ביקורים ישראלים רמי דרג, של ראש הממשלה בנימין נתניהו ושל הנשיא ראובן ריבלין; ראש ממשלת רוסיה דמיטרי מדבדב ביקר בישראל. אפשר שבמעורבות הרוסית באזור קיים גם סיכוי מסוים, אמנם נמוך ביותר, שרוסיה תקדם הבנות עתידיות בין הגורמים האזוריים המקורבים לה לבין ישראל.

עם זאת, היחסים בין המדינות מושפעים הן מההתרחשויות האזוריות והן מהמתח הבין-מעצמתי הגלובלי. הנוכחות הרוסית בסוריה במסגרת קואליציה עם יריביה העיקריים של ישראל – איראן, משטרו של אסד, חזבאללה ותומכיהם, הציבה אילוצים חדשים בפני ישראל. אומנם, רוסיה מעוניינת להימנע מפגיעה ביחסיה עם ישראל במציאות מאתגרת זו, ובוודאי להנמיך פוטנציאל להתנגשות צבאית עמה. ישראל מצדה מבקשת לשמור על חופש פעולה במרחב סוריה, נוכח האיומים לביטחונה הנוצרים בה. משום כך, על רוסיה וישראל כאחד לגבש מענה הולם לפוטנציאל זה. מערכת התיאום הביטחונית שגובשה בין מוסקבה לירושלים כדי למנוע חיכוך מוכיחה עד כה את אמינותה והאפקטיביות שלה.

יחד עם זאת, יש להביא בחשבון שלא תמיד תובטח לישראל התחשבות רוסית באינטרסים שלה, אם אלה יתחרו באלה של רוסיה. ישראל ניצבת בפני אתגר הקואליציה של רוסיה, הפועלת בסוריה. ישראל רואה בהתבססותה של איראן בשטח סוריה ובהתחזקותו הצבאית של חזבאללה גורמי איום מרכזיים. רוסיה מצדה מתייחסת בביטול לפוטנציאל האיום האיראני כלפי ישראל, ובהמשך תמיכתה באיראן ובחזבאללה גלום פוטנציאל להתנגשות עתידית בינה לבין ישראל. בנסיבות הנוכחיות, נראה שיימשכו ההתחשבות באינטרסים ההדדיים בין ישראל לרוסיה ביחס לסוריה, וכן צפוי שרוסיה תקפיד על תאום מבצעי עם ישראל בזירה זו ואולי גם תגיע עמה להבנות בהקשר לייצובה. ואולם, נוכחותה של רוסיה באזור מחייבת את ישראל למעקב מתמיד אחרי מהלכיה ואחר ההתפתחויות הקשורות למערכת היחסים של רוסיה עם הגורמים האזוריים והשחקנים הבינלאומיים.